

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра психології, соціології та педагогіки, ННІ № 3

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни

**«ПРАКТИКУМ ІЗ ВІКОВОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ»**

вибіркова компонента

освітньої-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (психолог ювенальної превенції)

**за темою – «Загальна характеристика та методичні засоби оцінки
психічного розвитку дошкільника та молодшого школяра».**

Харків 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою ННІ № 3
Протокол від 09.08.2024 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін ХНУВС
Протокол від 13.08.2024 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри педагогіки та психології (Протокол від 08.07.2024 № 13)

Розробник:

викладач кафедри психології, соціології та педагогіки, ННІ № 3, **Олександра РЯЗАНОВА.**

Рецензенти:

1. Доцент кафедри соціальної психології ХДАК, кандидат психологічних наук, доцент **Ігор ВІДЕНЕСЬ.**
2. Професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3, кандидат психологічних наук, доцент **Світлана ХАРЧЕНКО.**

План лекції

1. Технологія дослідження дітей молодшого дошкільного віку.
2. Дослідження сформованості просторових уявлень.
3. Оцінка параметрів пізнавальної діяльності.
4. Аналіз дитячих малюнків. Віковий і проєктивний аспекти.

Рекомендована література:

Основна

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб.. - К. : Каравела, 2010. - 400 с.
2. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб.. - Київ : Центр учб. літ., 2018. - 111 с.
3. Власова О.І. Педагогічна психологія : навч. посіб.. - Київ : Либідь, 2015. - 399 с.
4. Кацавець Р.С. Вікова психологія : навч. посіб.. - Київ : Алерта, 2019. - 111 с.
5. Кордунова Н.О. Психолого-педагогічний практикум для вчителів. - Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2013. - 72 с.
6. Кочемировська О.О. Вікова психологія для суддів: дитина в контакті з законом. - Харків : Громад. Альтернатива, 2010. - 132 с.
7. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посіб. : / В.П. Кутішенко. - Київ : Центр учб. літ., 2016. - 125 с.
8. Педагогічна психологія : підручник / М.Б. Євтух, Е.В. Лузік, Н.В. Ладогубець, Т.В. Ільїна. - Київ : Кондор, 2015. - 420 с.
9. Савчин М.В. Вікова психологія : навч. посіб. : / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. - К. : Академвидав, 2011. - 360 с.
10. Степанов О.М. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О.М. Степанов. - К. : Академвидав, 2011. - 414 с.

Допоміжна

1. Карпенко Є. Вікова та педагогічна психологія : Актуальні студії сучасних українських учених : навч. посібник. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 152 с.
URI: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/348/1/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%84.%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>
2. Методика викладання психології у вищій школі : [навч. посіб.] / Ю. Ю. Бойко-Бузиль, С. Л. Горбенко та ін. – К. : Атіка, 2012. – 272 с.
URI: <https://core.ac.uk/download/pdf/84273707.pdf>
3. Михальченко Н.В. Вікова психологія. Навчально-методичний посібник. / Автор-упорядник Михальченко Н.В. - Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017.- 244 с.
URI: http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/213/1/%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%92%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%84.%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf

[81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf](http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6478)

4. Олейник Н. О. Вікова психологія (з практикумом) : лабораторний практикум / Н.О. Олейник. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 76 с. URI: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6478>

5. Практикум з вікової та педагогічної психології : навчально-методичний посібник / редактор-укладач Н. М. Когутяк. – Івано-Франківськ, 2010. – 126 с. URI: <http://194.44.152.155/elib/local/3627.pdf>

6. Резван О. О Практикум із психології : навч. посібник / О. О. Резван, Н. С. Моргунова, О. В. Кір'янова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 157 с. URI: <http://eprints.kname.edu.ua/55297/1/2019%2045%D0%9D%20%D0%BF%D0%B5%D1%87%20%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%BC.pdf>

7. Сидоренко О.Б. Практикум з вікової та педагогічної психології : навчальний посібник для студентів подвійних спеціальностей із психологією. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 262 с. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/21981>

8. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач : навч. посіб. / Л. О. Мільто — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 156 с. URI: https://lib.iitta.gov.ua/2622/1/MILTO_879-13.pdf

9. Токарева Н.М. Основи вікової психології : навчально-методичний посібник / Н. М. Токарева, А. В. Шамне – Кривий Ріг, 2013 – 283 с. URI: http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/1757/1/%D0%92%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F.pdf

Текст лекції

1. Технологія дослідження дітей молодшого дошкільного віку

Труднощі психологічного дослідження дітей молодшого дошкільного віку. Основні проблеми діагностики та шляхи їх обминання. Особливості методичного апарату, проблема недостатньої розробленості соціально-психологічного нормативу психічного розвитку молодшого дошкільника.

Основні варіанти початку роботи психолога з дітьми молодшого дошкільного віку та характерний для них контингент проблем:

1. Для активних дітей з «живою» орієнтовною реакцією та дітей,

стривожених новою ситуацією, рекомендується вільна поведінка дитини з метою ознайомлення в приміщенні й ігровими об'єктами. Психолог тут спершу тільки спостерігає та спілкується з дорослими, що привели дитину на консультацію щодо анамнестичних даних.

2. Для гіпердинамічних, розгальмованих дітей; для дітей із зниженим рівнем психічного тону, в'ялих, неактивних; для дітей, втомлених довгим очікуванням; тим, що проходять дослідження у звичний час денного сну – роботу слід починати одразу, анамнестичні дані отримуються після дослідження.

Варіанти апеляції психолога до дорослого, що привів дитину на дослідження, з метою створення додаткової мотивації. Застосування схвалення дій дитини в процесі дослідження. Визначення латеральних переваг у дошкільному та молодшому шкільному віці.

Оптимальні за затратами зусиль, часу та валідності отриманих даних практичні проби для визначення психологом закладів освіти типу сенсорних і моторних (латеральних) переваг дитини.

Дослідження надання переваги правій чи лівій руці в пробах:

- переплетення пальців рук: великий палець домінуючої руки буде знаходитись зверху;
- поза Наполеона (для дітей, старших 7 років): домінуюча рука буде знаходитись зверху;
- проба «Телефонна слухавка»: визначається рука, якою дитина спробує взяти телефонну слухавку, що лежатиме чітко по середині;
- проба «Подивись у калейдоскоп»: проводиться і оцінюється аналогічно до попередньої проби, тільки дитині дається згорнутий з аркуша паперу калейдоскоп.

Дослідження надання переваги тій чи іншій нозі при ходьбі в пробах:

- проба «Пострибай на одній нозі»: визначається нога, з якої дитина починає стрибати, а також якість стрибків на обох ногах, оскільки на домінуючій нозі дитина стрибає краще і стійкіше;

- проба «Копни м'яч»: дитина буде копати більш активною ногою;
- Дослідження сенсорних переваг:
- проба «Телефонна слухавка»: для прослуховування використовується домінуюче вухо;
 - проба «Подивись у калейдоскоп»: для розглядання певної точки дитина використає домінуюче око.

2. Дослідження сформованості просторових уявлень

1. Аналіз сформованості уявлень дитини про просторове співвідношення «частин» власного тіла здійснюється:

- стосовно власного обличчя;
- стосовно тіла загалом;
- відносно руки.

Цефалокаудальний закон розвитку просторових уявлень у дитини.

1. Проби щодо аналізу частин обличчя і їх розташування стосовно один одного.

Інструкція: «Закрий очі і скажи, що у тебе над/під очима, під/над носом, над чолом, під губами» і т.і. «А що у тебе знаходиться збоку від носа, збоку від вуха» і т.і. Психолог може запропонувати різні види допомоги: дозволити дитині промацати власне обличчя; виконати завдання з відкритими очима та опорою на схематичне чи реалістичне зображення обличчя; виконати завдання, дивлячись в дзеркало; ... дивлячись у дзеркало і промацати своє обличчя.

2. Аналіз розташування частин власного тіла.

Інструкція: «Покажи, що у тебе знаходиться над плечима, під шиєю, під колінами». Не акцентуються і не аналізуються частини тіла, що знаходяться між животом (пупком) і стегнами.

3. Аналіз положення рук відносно власного тіла і частин рук відносно одна одної.

Інструкція: «Що вище: плече чи лікоть?» (плече чи долоня, лікоть чи долоня). Така оцінка стосовно ніг не проводиться.

II. Аналіз сформованості уявлень дитини про простір об'єктів

Для такого дослідження варто використовувати різні коробочки квадратної чи прямокутної форми, олівець чи ручку. Дослідження проводимо у такій послідовності:

1. Олівець (ручку) помістити на коробочку.

Інструкція 1: «Ось бачиш, олівець знаходиться на коробці. А як сказати, де знаходиться олівець зараз?» (олівець піднімається над коробкою). Відповідь дитини реєструється.

Інструкція 2: «А так?» (олівець ставиться під коробку на деякій відстані від її дна).

2. Олівець ставиться між дитиною і коробкою.

Інструкція 3:

«Зараз олівець знаходиться ось тут. Ось ти, ось коробка, а ось – олівець. Як сказати, де знаходиться олівець відносно коробки?». Інструкція супроводжується показом.

3. Олівець ставиться праворуч чи ліворуч від коробки.

Інструкція 4: «Як сказати, де знаходиться олівець?».

Вікові нормативи виконання проб:

- Уявлення про взаєморозташування об'єктів стосовно один одного по вертикальній осі формується в різний час:

«вище – нижче» – до 3,5-4 років;

«вище, ніж – нижче, ніж» – до 4-4,5 років;

«на» – в 3,5-4 роки;

«над-під», «посередині» – до 4,5-5 років.

Умовно нормативним вважається правильне виконання більшості завдань до 6 років.

4.Оцінка параметрів пізнавальної діяльності

I. Методика П'єрона-Рузера

Методика застосовується для дослідження і оцінки таких параметрів

уваги, як стійкість, можливість переключення, розподіл, а також особливості темпу діяльності, прояви ознак втоми і перенасичення.

Показники для аналізу:

- можливість утримування інструкції, алгоритму діяльності;
- цілеспрямованість діяльності;
- параметри уваги (стійкість, розподіл і переключення);
- кількість правильно заповнених фігур відносно загального їх числа (індекс правильності);
- кількість заповнених фігур за кожну хвилину (динаміка зміни темпу діяльності);
- число помилок за певні відрізки часу;
- розподіл помилок в різних частинах аркуша, а також особливості динаміки працездатності і її впливу на кількість помилок;
- характер необхідної мотивації діяльності.

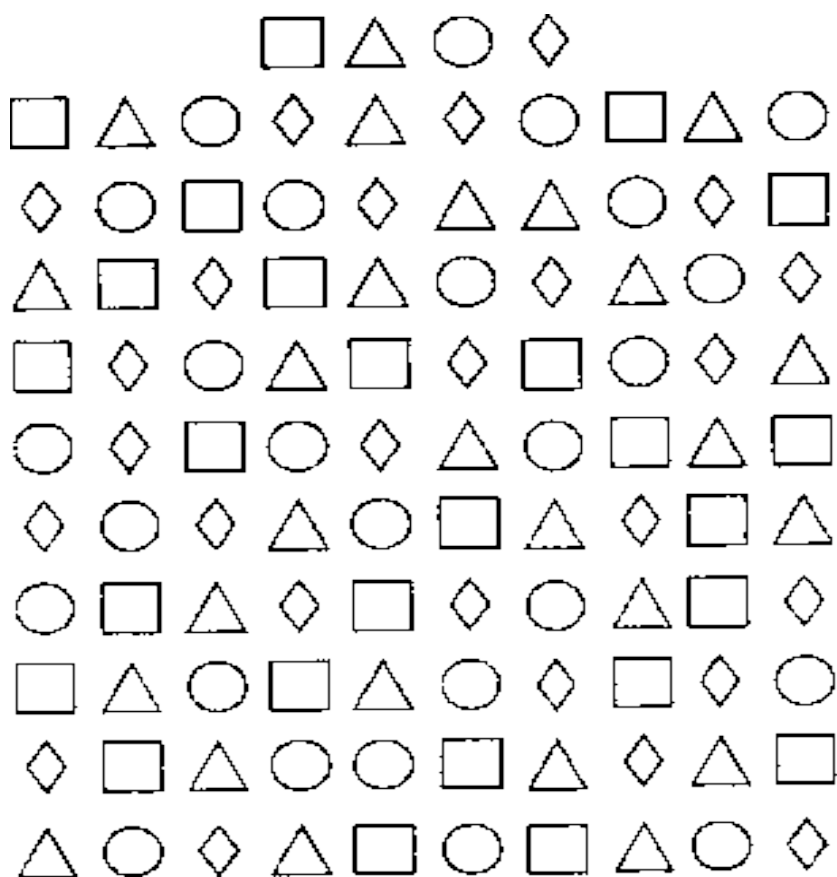

Рис. 5.

Інструкція: «Дивись, ось в цьому квадратику я поставлю крапку, в трикутнику – ось таку рисочку (вертикальну), круг залишу чистим, нічого у ньому не намалюю, а в ромбі – ось таку риску (горизонтальну). Всі решта фігур ти заповниш сам, точно так само, як я тобі показав» (ще раз повторити, що і де потрібно намалювати).

Вікові нормативи виконання:

- До 5-5,5 років доступним є виконання методики в повному варіанті з різними помилками, зокрема пропусками, і швидким настанням перенасичення (десь на 5-6 рядку); темп діяльності нерівномірний.
- До 6-7 років доступним є виконання в повному обсязі з поступовим «набиванням руки» (зазвичай, до кінця другого рядка дитина перестає звертатися до зразка), можливі одиничні помилки; темп діяльності або поступово зростає, або ж, досягнувши певного рівня, залишається постійним;

перенасичення не спостерігається при адекватній мотивації.

- Після 7 років доступним є безпомилкове виконання методики. Велике значення набуває швидкість виконання і кількість «повернень» до зразка. Хорошими результатами виконання методики вважається: заповнення 100 фігур бланку в середньому до 3 хвилин, безпомилкове, або з одиничними помилками чи з власними виправленнями помилок, при орієнтації не стільки на зразок, скільки на власні відмітки на бланку.

II. Метод «Запам'ятовування двох груп слів»

Методика спрямована на дослідження швидкості і об'єму слухо-мовного запам'ятовування, можливості втримування порядку пред'явленого матеріалу.

Показники для аналізу:

- об'єм матеріалу, що запам'ятався;
- кількість необхідних повторювань для повного запам'ятовування дитиною як більшого, так і меншого за об'ємом матеріалу (швидкість запам'ятовування);
- можливість втримання пред'явленого порядку слів;
- наявність привнесених слів і слів, близьких за змістом чи звучанням;
- особливості фонематичного сприйняття.

Інструкція 1 А: «Зараз ми будемо запам'ятовувати слова. Спершу я назву слова, а ти послушаєш, а потім повториш слова в тому ж порядку, в якому я. Тобі зрозуміло, що таке «порядок»? Як у мене йшли слова одне за одним, так повторюй їх і ти. Давай спробуємо».

Інструкція 1 Б: «А тепер послухай і повтори інші слова».

Інструкція 2 А: «А зараз повтори слова, які ти запам'ятав першими, спершу. Які це були слова?».

Інструкція 2 Б: «А тепер повтори інші слова, які ти запам'ятав».

Вікові нормативи виконання:

- Діти 4,5 – 5,5 років зазвичай добре розуміють інструкцію і в змозі правильно запам'ятати слова у вказаному об'ємі. Як правило, вони запам'ятовують групу з 3 слів у правильному порядку з двох пред'явлень, а з 5

слів – через 3-4 повторення. Але в цьому випадку порядок слів може бути дещо змінений. При відтворенні другої групи слів виявляються ті ж особливості запам'ятовування. Зазвичай, діти цього віку не виходять за межі груп, тобто, слова не змішуються між собою. Порядок слів загалом зберігається. При наявності у відтворенні низки слів, близьких за змістом, можна говорити про труднощі не стільки запам'ятовування, скільки актуалізації необхідного в даний момент слова.

- Діти 5,5 – 6-річного віку здатні послідовно відтворювати групи з 5 і 3 слів відповідно. Характер відтворень загалом аналогічний до описаного вище. При повторному відтворенні можлива «втрата» (не більше 1-2 слів) чи незначні зміни (перестановка) порядку слів (також 1-2 слова). При відстроченому відтворенні у дітей 5,5 – 6-річного віку через 30-45 хвилин після запам'ятовування в нормі можлива втрата не більше одного-двох слів і одиничні помилки в розподілі слів по групам.

ІІІ. Методика «Розрізані картинки»

Схожі діагностичні дослідження входять практично у всі діагностичні комплекси для оцінки сформованості пізнавальних процесів та перцептивно-конструктивного моделювання. Зображення складаються з різної кількості частин, що мають різну конфігурацію:

- зображення, розрізані на 2 рівні частини;
- зображення, розрізані на 3 рівні частини;
- зображення, розрізані на 4 рівні частини;
- зображення, розрізані на 4 нерівні частини;
- зображення з 4 частин, розрізаних під кутом 90 градусів по діагоналі;
- зображення, розрізані на 8 секторів;
- зображення, розрізані на 5 нерівних частин.

Інструкція 1 А: «Склади зі шматочків таку ж картинку як ця».

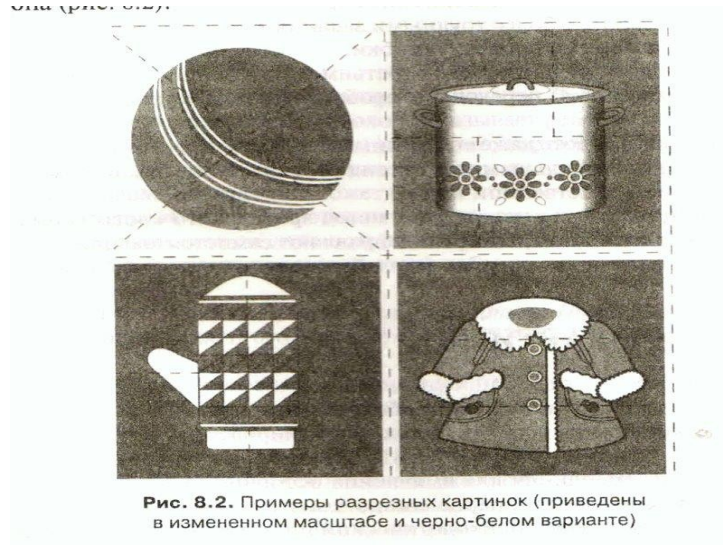

Рис. 6.

Інструкція 1 Б: «Ось тут один хлопчик розрізав картинку, треба її скласти».

Показники, що аналізуються:

- рівень доступної складності завдання;
- домінуюча стратегія діяльності;
- сформованість просторового аналізу і синтезу;
- критичність дитини до власних результатів.

Вікові нормативи виконання:

- Діти 3-3,5-річного віку зазвичай справляються із завданнями на складання картинок, розрізаних навпіл, як по вертикалі, такі по горизонталі.
- Діти 4-4,5 років, зазвичай, виконують завдання на складання картинок, розрізаних на три рівних частини (вздовж малюнка чи впоперек), на чотири рівних прямокутних частини.
- Діти 4,5-5,5-річного віку, як правило, справляються із завданням на складання картинок, розрізаних на три – п'ять нерівних частин, на чотири рівні діагональні частини, при цьому можливі одиничні помилки у вигляді неспівпадіння візерунка малюнка (наприклад, у зображенні м'яча).
- Діти старші 5,5 – 6 років здатні успішно виконувати завдання на складання картинок, розрізаних на чотири і більше нерівних частин різної

конфігурації.

IV. Методика «Розуміння прихованого смислу у коротких розповідях»

Методика спрямована на оцінку можливостей розуміння смислу розповіді, тобто, певного рівня осмисленості і ставлення до змісту тексту.

Орієнтовна процедура проведення дослідження:

Цукор. Мама налила хлопчику стакан чаю і поклала туди два шматочки (дві ложечки) цукру. Хлопчик не став пити гарячий чай, а зачекав, доки той остине. Прийшов, дивиться, а цукру в стакані немає!

Основне запитання: «Куди подівся цукор?». Якщо дитина не змогла відповісти на основне запитання, то дається запитання-підказка: «Який став чай?». Якщо дитина відповіла, експериментатор повертається до основного запитання. При невірній відповіді, дається друге запитання-підказка: «Який став чай на смак?». При правильній відповіді – повертаємось до основного запитання.

Орієнтовні тексти розповідей (стимульний матеріал методики)

1. Цукор (див. вище).

2. Саша.

Саша проснувся вранці сумний-сумний. Мама дала йому таблетку, взяла парасольку і піша.

Основне запитання: Чому Саша проснувся сумний?

Запитання-підказка 1: Навіщо мама дала Саші таблетку?

Запитання-підказка 2: Коли ти п'єш таблетки?

Запитання-підказка 3: Саша був здоровий? Додаткове запитання: Яка була погода на вулиці?

Запитання-підказка 1 (до додаткового запитання): Що мама взяла з собою?

3. Гіркі ліки.

Мама хворіла. Лікар виписав мамі ліки. Вони були гіркими. Таня вирішила допомогти мамі. Вона взяла і випила мамині ліки.

Основне запитання: Чи допомогла мамі Таня?

Запитання-підказка 1: Навіщо лікар виписав мамі ліки?

Запитання-підказка 2: Чи лікують гіркі ліки?

4. Суперечка звірів.

Посперечались якось звірі: що на світі найсмачніше? Півник каже: зернятка. Кішка говорить: сметанка (молоко). Песик каже: кісточка.

Основне запитання: Хто з них правий? Що ж найсмачніше?

Запитання-підказка 1: А що, для півника зернятка не найсмачніші?

Запитання-підказка 2: А для песика кісточка – не найбільш смачна?

Запитання-підказка 3: А що ти більш за все любиш?

5. Бублик.

Ішов якось голодний чоловік по дорозі. Побачив – продають булки. Купив одну, з’їв – не наївся. З’їв ще одну булку – знову не наївся. А потім купив маленький бублик, з’їв його і наївся. І подумав: «Даремно я купував булки, гроші потратив. Треба було купити бублик і я зразу б наївся».

Основне запитання: Чим наївся чоловік?

Запитання-підказка 1: Навіщо він купував булки?

Запитання-підказка 2: Чи можна наїстися маленьким бубликом?

6. Осел і мурашка.

Ішов осел вгору, назустріч йому – мурашка. Осел її питає: «Мурашка, мурашка, а на горі трава висока?» «Висока, соковита!» – відповідає мурашка. Вибрався осел на гору, дивиться, а трава низька, рідка. Він і кричить мурашці: «Гей, мурашко, ти навіщо мене обдурила?»

Основне запитання: Чи обдурила мурашка осла?

Запитання-підказка 1: А мурашка яка?

Запитання-підказка 2: А осел який?

Запитання-підказка 3: Мурашці трава якою здалася?

Запитання-підказка 4: Чому мурашці трава здалася великою?

7. Останній вагон.

У одному місті в метро часто трапляються аварії. При цьому в аварію завжди потрапляв останній вагон поїзда. Тоді керівник метрополітену наказав у

кожного поїзда відчепити останній вагон.

Основне запитання: Чи стало аварій менше?

Запитання-підказки у цьому варіанті не задаються.

Останній вагон (другий варіант розповіді).

Якось залізнодорожне керівництво помітило, що в аваріях завжди страждає, б'ється останній вагон поїзда. І вирішило тоді керівництво у кожного поїзда відчепити останній вагон, щоб аварій стало менше.

Основне запитання: Як ти вважаєш, чи правильно вчинило керівництво?
Чи дійсно стало аварій менше?

Аналіз результатів і приблизні вікові нормативи виконання:

- Нормативно розвинені діти 4-5 років при пред'явленні їм короткої розповіді «Цукор» зазвичай потребують одного, іноді двох запитань-підказок, після яких самостійно можуть відповісти на основне запитання.

- Діти 5,5 – 6 років справляються із завданням «Саша» приблизно з таким самим об'ємом допомоги, а розповідь «Цукор» зазвичай розуміють вже самостійно чи з мінімальною допомогою.

- Діти 6-7-річного віку при аналізі розповідей «Гіркі ліки», «Суперечка звірів», «Бублик» потребують невеликої допомоги – необхідне одне або ж два запитання-підказки – після чого розуміють їх смисл.

Іноді дитина 7 років може справитись із завданням самостійно. Це залежить не тільки від особливостей власне вербально-логічного мислення, але і від особистісної зрілості дитини, її здатності подолати егоцентричні рішення. Ці характеристики становлення суб'єкта діяльності, елементи «Я-концепції» (а саме: можливість зрозуміти позицію іншої людини, прийняти її точку зору) найбільш інтенсивно формуються в нормі саме на 6-7 роках життя. Більш прості розповіді діти цього віку, як правило, розуміють самостійно.

- Розповідь «Осел і мурашка» більш складна саме у розумінні логіки. При невеликій допомозі з боку дорослого у вигляді запитань-підказок (не більше двох) чи при самостійному виконанні смисл цієї розповіді доступний дітям 7-8-річного віку.

- Розповідь «Останній вагон» за своєю суттю має неоднозначне вирішення, тобто допускає різні варіанти правильних відповідей. Важливим є необхідність логічного пояснення свого рішення. Можна стверджувати, що логічні варіанти рішення в нормі приймаються самостійно у віці 8,5-9 років.